

භාසගේ ස්වප්‍නවාසවදන් නාට්‍යයේ දක්නට ලැබෙන උපදේශනාත්මක වැකි
පිළිබඳ විමර්ශනාත්මක අධ්‍යයනයක්
[An Investigative Study of the Didactic Phrases Depicted in
Svapnavāsavadatta of Bhāsa]

Karandagolle Sobhitha¹

Abstract

The Svapnavāsavadatta, attributed to the ancient Indian playwright Bhāsa, is a monumental work in Sanskrit drama renowned for its narrative depth and artistic sophistication. This study delves into the didactic phrases interwoven throughout the play, aiming to uncover their pedagogical significance and cultural resonance. By examining these phrases, the research highlights how Bhāsa integrates moral, philosophical, and practical wisdom into the dialogue, transcending mere entertainment to serve as a vehicle for ethical instruction and societal reflection. The investigation identifies key didactic elements, categorizing them under themes such

as duty (Dharma), governance, personal relationships, and the transient nature of life. The study further explores how these phrases reflect their time's socio-political and philosophical ethos, providing insights into the values and priorities of ancient Indian society. The study emphasizes Bhāsa's unique ability to craft didactic expressions that resonate across cultural and temporal boundaries, affirming his role as a pioneer in merging artistic creativity with moral instruction. This analysis contributes to the broader understanding of Sanskrit drama as a medium of both aesthetic delight and intellectual engagement, underscoring the enduring relevance of Svapnavāsavadatta in contemporary discourse on literature and ethics.

Keywords: Bhāsa, Didactic Phrases, Literature and Ethics, Sanskrit Drama, Svapnavāsavadatta

1. Senior Lecturer, Department of Languages, Bhiksu University of Sri Lanka.

E-mail: sksobhitha@busl.ac.lk <https://orcid.org/0000-0002-5570-1707>

Received: 20 July 2024, Accepted revised version: 22 Dec. 2024.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share A like 4.0 International License.

හැඳින්වීම

අශ්වසෝෂ, භාස, කාලිදාස, ශ්‍රී හර්ෂ, භවභූති, ශුද්ධ ආදී ප්‍රකට ප්‍රමුඛ නාට්‍ය රචකයන් විසින් විවිධ තේමා යටතේ සහායානන්ද වර්ධනය උදෙසා රචනා කරන ලදුව සංස්කෘත නාට්‍ය සාහිත්‍යාගත නාට්‍ය කෘති රාශියක් මේ වනවිට විද්‍යමාන ව පවතී. යථෝක්ත නාට්‍ය රචකයන් අතර භාසට හිමි වන්නේ සුවිශේෂී ස්ථානයකි. එයට හේතු වන්නේ ඔහු විසින් බෘහත්කථාව, මහාභාරතය, රාමායණය හා හර්වංශය ආදී විවිධ මූලාශ්‍රයන්ගෙන් තේමා සපයාගෙන සංස්කෘත නාට්‍ය සාහිත්‍යාවලියට නාට්‍ය කෘති 13ක් දායාද කොට තිබීම යි. විශේෂයෙන් භාසගේ තත් නාට්‍ය කෘති අතුරින් විද්වත් සම්භාවනාවට පාත්‍ර වූ නාට්‍ය බවට පත්වන්නේ බෘහත්කථාත්තර්ගත උදයන කථා පුවත තේමාකොටගෙන රචනා කරන ලද ස්වප්නවාසවදන්ත නම් නාට්‍ය යි. එම නාට්‍යය මඟින් භාසගේ නාට්‍ය රචනා කිරීමේ ඇති සහජ දක්ෂතාව මැනවින් ප්‍රකට කරන අතර ඔහු තමන්ට ම ආවේණික වූ ක්‍රමවේද භාවිත කරමින් නාට්‍ය ලක්ෂණ ද උල්ලංඝනය නොකරමින් සිය රචනය ඉදිරිපත් කිරීමට සමත් ව ඇත.

ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍ය පිළිබඳ විමර්ශනය කිරීමේ දී තත් නාට්‍යයේ පාත්‍රයන්ගේ මුඛගත නන්වන දෙබස් මඟින් සහාද ජනයාට අපූර්ව වූ උපදේශාත්මක වැකි ප්‍රකාශ කිරීමට කතුවරයා ගෙන ඇති උත්සාහය ඉතා ප්‍රශංසනීය වේ. තම නාට්‍ය රසවින්දනය කරන රසිකයාට නාට්‍ය රසය පමණක් නො ව තම ජීවිතය ගොඩනඟා ගැනීමට අවශ්‍ය කරන ජීවිතාදර්ශයන් ද සැපයීමට කතුවරයා උත්සාහ ගෙන ඇති බව එමඟින් ප්‍රකට වේ. ජීවිතයේ මුහුණදීමට සිදු වන විවිධ සිද්ධීන්ට අදාළ ව ප්‍රකරණාබද්ධ ව තත් උපදේශාත්මක වැකි මැනවින් ප්‍රයෝජනයට ගතහැකි වීම ඒවායෙහි ඇති සුවිශේෂීභාවය ප්‍රකට කරවයි.

- “අනතික්‍රමණියො හි විධි:” දෛවය ඉක්මවිය නොහැකි යි.

- “ආගමප්‍රධානානිසුලභපර්යවස්ථානානි මහත්පුරුෂභාදයානි භවන්ති” ආගමට ප්‍රධානත්වය දෙන මහාපුරුෂයන්ගේ හදවත් පහසුවෙන් සංසිදීමට පත්වේ.
- “එවමනිර්ඥාතානි දෛවතාත්‍යප්‍රුත් සාර්යතේ” මෙසේ නොදන්නා වූ දෙවියන් පවා මේ ආකාරයේ ගැරහුම් ලබයි.
- ප්‍රද්වෙෂො බහුමානෝ වා සංකල්පාදුපජායතේ” ද්වේෂය හෝ බුහුමන් කිරීම සිතිවිලි මුල්කොට හටගනී.

උක්ත දක්වා ඇති උපදේශාත්මක වැකි වැනි බොහෝ වාක්‍යය භාසගේ ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍ය පුරාවට දැකගැනීමට හැකියාව ලැබේ. විශේෂයෙන් එම උපදේශාත්මක වැකි පුද්ගල චරිත සංවර්ධනයෙහි ලා උපයෝගී කරගත හැකි වෙයි. එමෙන් ම ඒ ඒ සන්දර්භයන්ට අනුකූල ව විවිධ පුද්ගලයන්ට උපදෙස් සැපයීමෙහි ලා භාවිත කළ හැකි උපදේශාත්මක වැකි වීම ද ඒවායෙහි ඇති සුවිශේෂත්වය ප්‍රකට කරයි. එහෙයින් ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍යයෙහි අන්තර්ගත තත් උපදේශාත්මක වැකි තත් ප්‍රකරණයන්ට අනුකූල ව විමර්ශනාත්මක ව අධ්‍යයනය කිරීම කාලෝචිත ය. එමඟින් සංස්කෘත නාට්‍යයන්හි ඇති වැදගත්කම හා කාලීන වටිනාකම විශද කිරීමට හැකියාව ලැබෙනු ඇත.

පර්යේෂණ ගැටලුව

භාසගේ ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍යයේ දක්නට ලැබෙන උපදේශාත්මක වැකිවල සුවිශේෂත්වය කෙබඳු ද? යන්න මෙම පර්යේෂණයේ ගැටලුව යි.

පර්යේෂණ අරමුණු

සංස්කෘත නාට්‍ය සාහිත්‍යාගත නාට්‍ය කෘති අතර භාසගේ ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍යයට හිමිවන්නේ සුවිශේෂී ආස්ථානයකි. බෘහත්කථාවේ අන්තර්ගත උදයන කථා

ප්‍රවෘත්තිය මුල් කරගෙන ගෙන රචනා කර ඇති මෙම නාට්‍ය භාසගේ නාට්‍ය වක්‍රයේ ප්‍රශස්තතම නාට්‍ය වශයෙන් විද්වත් සම්භාවනාට පාත්‍ර වේ. මෙහි සුවිශේෂත්වය වන්නේ නාට්‍යය රචනා කිරීමේ දී රචකයා නාට්‍ය රසය ලබාදීමට අවැසි පිරිදි නාට්‍ය රචනා කර ඇත්තා සේ ම එහි එන පාත්‍ර වර්ගයාගේ මුවගට නගන ඇතැම් ප්‍රකාශයන් උපදේශාත්මක වැකි වශයෙන් ඉදිරිපත් කර තිබීම යි. එම ප්‍රකාශයන් මනා ජීවිතාදර්ශයන් ලබාදෙන උපදේශාත්මක වැකි වශයෙන් හඳුනාගත හැකි වෙයි. එනිසා ම තත් නාට්‍ය කෘතිය සංස්කෘත නාට්‍ය කෘති අතර සුවිශේෂී වෙයි. ඒ අනුව මෙම පර්යේෂණයේ ප්‍රධාන අරමුණ වන්නේ භාසගේ ස්වභාවිකවදත්ත නාට්‍යයේ දක්නට ලැබෙන උපදේශාත්මක වැකි පිළිබඳ අධ්‍යයනය කිරීම යි.

එමෙන් ම තත් උපදේශාත්මක වැකි නූතන සමාජයේ ජීවත් වන්නා වූ මනුෂ්‍යයන්ට තම ජීවිතාදර්ශයන් වශයෙන් උපයෝගී කරගත හැකි ආකාරය පිළිබඳ ව අධ්‍යයනය කිරීම ද තවත් එක් අරමුණකි.

පර්යේෂණයේ වැදගත්කම

මෙම පර්යේෂණයෙන් අපේක්ෂිත ප්‍රතිඵලය වන්නේ සංස්කෘත නාට්‍ය සාහිත්‍යාගත ප්‍රකට නාට්‍ය කෘතියක් වන ස්වභාවිකවදත්ත නාට්‍යයේ පාත්‍රයන් විසින් ඉදිරිපත් කරන දෙබස් මඟින් විශද වන උපදේශාත්මක වැකි පිළිබඳ විමර්ශනාත්මක ව සොයා බැලීම යි. එමෙන් ම තත් උපදේශාත්මක වැකි ඉදිරිපත් කර ඇති ප්‍රකරණයන්හි විවිධත්වය පිළිබඳ අධ්‍යයනය කිරීම හා අවධානය යොමු කිරීම ද අපේක්ෂිත ප්‍රතිඵලයකි. එමෙන් ම සංස්කෘත නාට්‍ය රචකයන් විසින් තම නාට්‍ය රචනාවන් මඟින් නාට්‍ය රසය ලබාදෙන්නා සේ ම එම නාට්‍යය රස විදින්නා වූ රසිකයන්ට තම ජීවිත සකස් කරගැනීමෙහි ලා සිදු කරන මගපෙන්වීම පිළිබඳ පුළුල් ව හා විමර්ශනාත්මක ව අධ්‍යයනයට විද්‍යාර්ථීන් නැඹුරු කරවීමත් මෙම පර්යේෂණයේ ප්‍රතිඵලයක් වනු ඇත.

පර්යේෂණ සීමා

මෙම පර්යේෂණයේ දී භාසගේ ස්වභාවිකවදත්ත නාට්‍යයේ දක්නට ලැබෙන උපදේශාත්මක වැකි පිළිබඳ විමර්ශනාත්මක ව අධ්‍යයනය කිරීමෙහි ලා සංස්කෘත සාහිත්‍යයෙහි ප්‍රකට නාට්‍ය ග්‍රන්ථයක් වන භාසගේ ස්වභාවිකවදත්ත නාට්‍ය පරිශීලනය කිරීමට අපේක්ෂා කෙරේ. ඒ අනුව ස්වභාවිකවදත්ත නාට්‍ය ග්‍රන්ථයේ අන්තර්ගත උපදේශාත්මක වැකි අධ්‍යයනය කරමින් තොරතුරු ගවේෂණය සිදු කෙරේ. එහි ලා ස්වභාවිකවදත්ත නාට්‍ය කෘතිය සඳහා M.R.Kale විසින් සංස්කරණය කරන ලද මූලපාඨ ඇතුළත් ග්‍රන්ථය භාවිත කෙරේ.

සාහිත්‍ය විමර්ශනය

භාස විසින් රචනා කරන ලද ස්වභාවිකවදත්ත නාටකය මූලික කොටගෙන නිර්මාණය වී ඇති කෘති දෙස අවධානය යොමු කිරීමේ දී ඒවා බොහෝ සෙයින් සංස්කෘත පෙළ සහිත ව ඉංග්‍රීසියෙන් හෝ සිංහලෙන් අර්ථ ඉදිරිපත් කරමින් එම කෘතියට කරන ලද සංස්කරණයන් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි වෙයි. ඒ Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (1932). (ed.), M.R Kale, Varanasi: Motilal Banarsidass, Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (-). (ed.), M.R Kale, Bombay: Booksellers' Publishing Co. M'R Kale" Bombay (Booksellers' Publjushung Co. स्वप्नवासवदत्त (1956). (संस्) श्रीमदनन्तरामशास्त्री वेताल, बनारस्: वदियावलास प्रेस्. යන කෘතීන් ඉංග්‍රීසි භාෂාවෙන් සහ සංස්කෘතයෙන් සංස්කරණය කරන ලද කෘති වශයෙන් හඳුනාගත හැකිවෙයි.

විශේෂයෙන් කුඹුරුවෙල සීලානන්ද හිමියන් සංස්කෘත පෙළ සහ සිංහල පදගතාර්ථ සහිත ව සංස්කරණය කර ඇති මහාකවිශ්‍රීභාසපුෂ්පික ස්වභාවිකවදත්ත නාටකය කෘතිය ද වැදගත් වෙයි. එහි ලා උන්

වහන්සේ මෙම පර්යේෂණයට ප්‍රස්තුතාගත මාතෘකාවට අදාළ වන ස්වභාවිකවදත්ත නාටකයේ එන උපදේශාත්මක වැකි 19ක් පමණ සංස්කෘත පාඨය හා සිංහලාර්ථය සමඟ ඉදිරිපත් කර ඇත. හෙතේ ඒ පිළිබඳ විචාරාත්මක ව කරුණු ගෙනහැර දැක්වීමක් නොමැත. එනිසා එම රික්තකය පිරවීමක් වශයෙන් කුමුරුවෙල සීලානන්ද හිමියන් සිය සංස්කරණයෙහි උපුටා දක්වන ස්වභාවිකවදත්තාගත උපදේශාත්මක වැකි හා තවත් එබඳු ප්‍රකාශයන් කිහිපයක් උපුටාගෙන ඒවායෙහි අවස්ථා සම්බන්ධය හා එයින් ලබාදෙන උපදේශය පිළිබඳ ව විමර්ශනාත්මක ව කරුණු ගෙනහැර දැක්වීම මෙම පර්යේෂණයෙන් සිදුකර ඇත.

පර්යේෂණ ක්‍රමවේදය

ගුණාත්මක පර්යේෂණ ක්‍රමවේදය යටතේ තේමා විශ්ලේෂණ හා සංඛාර පර්යේෂණ ක්‍රමය මෙහි දී උපයුක්ත කරගනු ලැබේ. ඒ අනුව මෙම අධ්‍යයනයේ දී ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රය නිරීක්ෂණය හා ද්විතීයික මූලාශ්‍රය අධ්‍යයනය දත්ත රැස්කිරීමේ ක්‍රමවේදය වේ. එහි ලා සංස්කෘත නාට්‍ය සාහිත්‍යයෙහි එන ප්‍රකට නාට්‍ය කෘතියක් වන භාසගේ ස්වභාවිකවදත්ත නාට්‍යයේ අන්තර්ගත ප්‍රකාශයන් විමර්ශනාත්මක ව අධ්‍යයනය කරමින් තොරතුරු ගවේෂණය සිදු කෙරේ. එහි ලා විවිධ විද්වතුන් විසින් ඉදිරිපත් කර ඇති පර්යේෂණයන් ද වෙනත් ප්‍රාමාණික ද්විතීයික ශාස්ත්‍රීය අධ්‍යයනයන් ද විමර්ශනයට ලක් කෙරෙන අතර ශාස්ත්‍රීය සාකච්ඡා, ශාස්ත්‍රීය සම්මන්ත්‍රණ හා දේශන ආදිය සුදුසු පරිදි උපයෝගී කරගැනීමට අපේක්ෂා කෙරේ.

සාකච්ඡාව හා ප්‍රතිඵල

සංස්කෘත නාට්‍ය සාහිත්‍යයේ විචාරක සම්භාවනාවට පාත්‍ර වන නාට්‍ය රචකයෝ කිහිප දෙනෙක් වෙති. ඒ අතර භාස, කාලිදාස, හවභුති හා රාජශේඛර ආදීහු ප්‍රමුඛ වෙති. එයින් භාස නම් නාට්‍ය රචකයෙකු පිළිබඳ කාලිදාස, බාණහට්ට හා රාජශේඛර

ආදීන් කරුණු දැක්වූව ද එවැන්නෙකු විසින් ලියන ලද නාට්‍ය පිළිබඳ සටහනක් මැනක් වනතුරු ම දක්නට නො ලැබුණි. එහෙත් ක්‍රි.ව. 1910 දී පණ්ඩිත ටී. ගණපති ශාස්ත්‍රී දකුණු ඉන්දියාවේ ට්‍රැවැන්කෝර් ප්‍රදේශයේ ත්‍රිවැන්ද්‍රමිහි දී සංස්කෘත නාට්‍ය පිටපත් දහ තුනක් සොයාගැනීම සංස්කෘත සාහිත්‍ය ඉතිහාසයේ වැදගත් සංසිද්ධියක් විය. එහි ලා ඉතා වැදගත් කාරණය වනුයේ මේ නාට්‍ය දහ තුන ම මහාකවි කාලිදාසගේ ඉමහත් ප්‍රශංසාවට ලක් වූ මහාකවි භාසගේ කෘති යැයි පණ්ඩිත ගණපති ශාස්ත්‍රී විසින් ඉදිරිපත් කිරීම හා එය බොහෝ විචාරකයන් විසින් පිළිගනු ලැබ තිබීම යි. එම නාට්‍යවලින් දෙකක් හැර ඉතිරි සියල්ල ගුණාචාර්යගේ බාහත්කථා නම් කෙටි කථා සංග්‍රහය, රාමායණය හා මහාභාරතය ආදී කෘතීන්ගෙන් සපයා ගන්නා ලද කථාවස්තුවන් මුල්කොට රචිත කෘතිහු වෙති (මාරසිංහ, චෝල්ටර්. 1999: හැදින්වීම). ඉතිරි දෙකෙන් එකක් ජනකථාවක් ආශ්‍රයෙන් ගොතන ලද්දක් වන අතර අනෙකට පදනම් වී ඇත්තේ කෘෂ්ණ පිළිබඳ මිථ්‍යා කථාවකි. ඒ කෘති දහ තුන මෙසේ ය.

- ප්‍රතිඥායෝගගන්ධරායණ
- ස්වභාවිකවදත්තා
- අවිමාරක
- ප්‍රතිමා නාටක
- අභිෂේක නාටක
- මධ්‍යමව්‍යායෝග
- පඤ්චරාත්‍ර
- දූතවාක්‍ය
- දූතසටෝත්කව
- කර්ණභාර
- ඌරුභංග
- බාලවරිත
- වාරදත්ත යන නාට්‍යයන් ය.

භාස විසින් රචනා කරන ලදැයි සැලකෙන උක්ත නාට්‍ය අතුරින් ශ්‍රේෂ්ඨතම නාට්‍යය

වශයෙන් විවාරක සම්භාවනාවට පාත්‍ර වනුයේ ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍යය යි. රාජශේඛර නම් විවාරකයා විසින් දක්වන ආකාරයට විවාරකයන්ගේ විවාරය නැමැති ගින්නෙන් භාසගේ ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍ය නොදැවුණු බව සඳහන් කරයි. **भासनाटकचक्रपचिच्छकैः क्षपिते परीक्षतिम्। स्वप्नवासवदत्तस्य दाहकोभून्न पावकाः॥** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.) 1932: xxxii)

මෙම නාට්‍ය පිළිබඳ විමසීමේ දී, නාට්‍ය කෘතිය නාමීකරණය පිළිබඳ විමසීම ද ඉතා වැදගත්වෙයි. විශේෂයෙන් නාට්‍යයේ නාමය උච්චාරණය කිරීමේ දී එය වැරදි ආකාරයෙන් උච්චාරණය කරනු නිතර අසන්නට ලැබේ. එනම් බොහෝ දෙනෙක් එය 'ස්වප්නවාසවදන්තා' (Svapnavāsavadattā, **स्वप्नवासवदत्ता**) යනුවෙන් උච්චාරණය කරති. එය සම්පූර්ණයෙන් අවභාවිතයකි. බොහෝ ඉංග්‍රීසි හා සංස්කෘත සංස්කරණවල එය නම් කර ඇත්තේ **Svapnavāsavadattam"** **स्वप्नवासवदत्तम्** ආදී වශයෙනි. එනිසා නාට්‍යයේ නිවැරදි නාමය නම් 'ස්වප්නවාසවදන්ත' (Svapnavāsavadatta, **स्वप्नवासवदत्त**) නම් වෙයි. මෙම නම නාට්‍යයට යෙදීමට එහි ම පස්වැනි අංකයේ එන සිදුවීමක් මුල් වී ඇති බව විශ්වාස කළ හැකිය. එය මෙසේ යි.

"පද්මාවතී දේවිය හිසේ රුදාවකින් පෙළෙමින් සමුද්‍රගාහයට වී විවේක ගන්නා බව උදයන රජුට දැනගැනීමට ලැබෙයි. එනිසා රජකුමා ඇදිරි වැටි ඇති වෙලාවේ ඇයගේ සුවදක් විමසන රිසියෙන් විදුෂක සමඟ සමුද්‍රගාහයට පිවිසෙයි. එහෙත් ඒ වන විට ඇය එතැනින් නික්මී ගොස් ය. රජකුමා ද එහි ඇති සයනයෙහි වැතිරී විදුෂකගේ කථාන්දර අසමින් සිටින විට නින්ද යයි. රජු නිදාගත් බව දැනගෙන විදුෂක ද එතැනින් නික්මෙයි. මේ අතර පද්මාවතී දේවියගේ අසනීප තත්වය දැනගත් අවන්තිකා වෙස්ගත් වාසවදන්තා ද ඇය බැලීමට

සමුද්‍රගාහයට පිවිසෙයි. මේ අවස්ථාව වන විට සමුද්‍රගාහයෙහි ඇතුළත එකිනෙකා හඳුනාගත නො හැකි පරිදි අඳුරෙන් වෙලී පවතියි. සයනයෙහි නිදා සිටින්නේ පද්මාවතී දේවිය යැයි සලකන වාසවදන්තා එහි ඉඩ තිබෙන බැවින් එක් පසෙක ඇයන් වැනිවෙයි. මේ අතර නිදාසිටි රජකුමා සිහිනෙන් වාසවදන්තාගේ නම කියමින් කථා කරයි. වාසවදන්තා එයින් තිගැස්සී අවදි වී රජු දෙස බලා බිමට පහත් වී තිබූ ඔහුගේ අත ඇඳ උඩට කර රජු අවදිවීමට පෙර එතැනින් ඉවත් වීමට සැරසෙයි. එවිට ම රජු අවදි වන අතර එම ස්ථානයෙන් නික්මෙන වාසවදන්තාගේ ඡායාව යන්තමින් දකියි. මෙම සිද්ධිය මුල් කරගෙන නාට්‍යය සඳහා "ස්වප්නවාසවදන්ත" යන නම තබන්නට ඇතැයි විශ්වාස කෙරේ (**स्वप्नवासवदत्त (संस्.)** .1956: **भूमिका**).

ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍යය දේශපාලන හා මනෝවිද්‍යාත්මක තේමාවක් රැගත් නාට්‍යයක් වශයෙන් බිහි වී ඇත. ඒ අනුව එහි ප්‍රධානතම දේශපාලන කාරණය බවට පත්වන්නේ උදයන රජුට අහිමි වූ සිය රාජ්‍ය බලය නැවත ලබාගැනීමට යොගන්ධරායණ නම් ප්‍රධාන ඇමතියා ඇතුළු අනෙකුත් ඇමතිවරුන් හා අග බිසව වූ වාසවදන්තා දේවිය සමඟ යොදන උපාය මාර්ගය යි. මෙම මූලික තේමාව යටතේ අවශේෂ සිදුවීම් රාශියක් නාට්‍ය තුළ සිදු වන ආකාරය දක්නට ලැබේ. එහි දී නාට්‍යකරුවා මනෝවිද්‍යාත්මක ව මිනිස් සිතැගියාවන්හි සට්ටනයන් සිදු වන ආකාරය ගෙනහැර දැක්වීමට උත්සාහ කරයි. මේ වනවිට උදයන රජු සිය රාජ්‍යය අහිමි ව සිටියි. ඔහුට සිය ප්‍රතිවාදියා වූ ආරුණි සමඟ තනි ව ම සටනට යැමට නො හැකි ය. තම මාමණ්ඩිය වූ ප්‍රදෝශ්තයන්ගේ සහාය පැතීම ද කළ නො හැක්කකි. එයට හේතුවන්නේ ප්‍රදෝශ්තගේ දියණිය වූ වාසවදන්තා තමා විසින් රහසින් රැගෙන පලා ඒමත් ඔහු සිය ස්වාධීනත්වය ආරක්ෂාකරගෙන කටයුතු කරන නිසා මාමණ්ඩියගෙන් හෝ සහයෝගයක් නොපැතීම යි. එහෙයින්

මෙම තත්වයෙන් මිදීමට නම් ඔහුට වෙනත් සමීප සබඳතාවක් ඇති බලසම්පන්න රජෙකුගේ සහාය අත්‍යවශ්‍ය වෙයි. මේ තත්වය දැනසිටින යෞගන්ධරායණ නක්ෂත්‍රකරුවන්ගේ අනාවැකිවලට අනුව දර්ශක රජුගේ නැඟණිය වූ පද්මාවතිය සමඟ උදයන රජුගේ විවාහය සිදු කිරීමට අපේක්ෂා කරයි. දර්ශක රජු උදයනගේ මස්සිනා වූ විට අනිවාර්යයෙන් ම ඔහුගේ සහාය උදයනට හිමිවෙයි. උදයන හා පද්මාවතියගේ මෙම විවාහය සිදුකරලීමට ගන්නා උත්සාහයේ දී ඇති වන සිදුවීම් රාශියක් ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍යය තුළ ගැබ් වී ඇත. එය උදයන කථා පුවතේ එන යම් යම් සංසිද්ධීන් ද උකහාගෙන නාට්‍ය රචකයා තම අභිමතය පරිදි තාත්වික අන්දමින් නාට්‍යකරණයට ලක්කර තිබේ. තත් කථාවස්තුවේ විකාශනය විශ්වසනීයත්වයෙන් යුතු ව ගොඩනැඟීමට ඔහු ගෙන ඇති උත්සාහය ප්‍රශස්ත ය. රචකයාට ම ආවේණික වූ ලක්ෂණයන්ගෙන් ශෝභමාන වන මෙම නාට්‍යය, නාට්‍යශාස්ත්‍රයේ උපලක්ෂිත ලක්ෂණයන්ගෙන් ද සුපෝෂිත ව ක්‍රමානිවර්ධනයට ලක් ව ඇති ආකාරය එය පරිශීලනය කරන විට තේරුම් ගැනීමට හැකිවෙයි.

ස්වප්නවාසවදන්ත නාට්‍ය රචනයෙහි ලා භාස නාට්‍යයෙහි විවිධ සිදුවීම්වල දී ප්‍රකරණාබද්ධ ව ඒ ඒ වර්තයන්හි මුඛගත නගන දෙබස්වලින් නාට්‍ය නරඹන්නා වූ ප්‍රේක්ෂකයාට මෙන් ම කියවා රස විඳින පාඨකයාට උපදේශාත්මක වැකිවලින් යම් යම් ජීවිතාදර්ශයන් ලබාදීමට කටයුතු කර ඇති ආකාරය හඳුනාගත හැකි වෙයි. එමඟින් මිනිසුන් තුළ කිසියම් හික්මීමක්, සංවරකමක්, ජීවිතය පිළිබඳ පරිකල්පනයක් ඇති කරලීමට උත්සුක වී ඇති ආකාරය දැකගත හැකි වෙයි. ඒ අනුව යෞගන්ධරායණ පරිබ්‍රාජකයෙකු ලෙසත් වාසවදන්තා අවන්තිකා ලෙසත් වෙස්ගෙන තාපස ආශ්‍රමයට ඇතුළු වන අවස්ථාවේ පද්මාවතී කුමරියගේ ආරක්ෂක භටයන් එහි සිටි පිරිස ඉවත් කරමින් කුමරිය පැමිණෙන

මාර්ගයේ ආරක්ෂාව තහවුරු කිරීමට කටයුතු කරන අවස්ථාවේ යෞගන්ධරායණගේ මුඛගත නගන වචනවලින් පාඨකයාට තාපස ආශ්‍රමයක ඇති ස්වභාවයත් එවන් ස්ථානයක හැසිරිය යුතු ආකාරත් එසේ නොවන විට පුද්ගලයාගෙන් ඉස්මතු වන වර්තයෙහි ස්වභාවයත් පිළිබඳ ව උපදේශාත්මක ව ඉදිරිපත් කරන්නේ මෙසේ යි,

धीरस्याश्रमसंश्रतिस्य वसंतसत्तुष्टस्य वन्यैः
फलै - र्मानारहस्य जनस्य वल्कलवतसूत्रासः
समुत्पादयते। उत्सक्तिं वन्यादपेतपुरुषो
भाग्यैश्चलैरवसिमति(- कोऽयं भोः ! नभितं
तपोवनमदिं ग्रामीकरोत्याज्जया॥ ३॥

(Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 36)

“තැන්පත් වූ අසපුව ඇසුරු කළා වූ වන එළවලින් සකුටුව වාසය කරන්නා වූ ගෞරවයට සුදුසු වූ වැහැරුණු ඇඳුම් දරන්නා වූ (තාපස) ජනයාට බියක් උපදවනු ලැබේ. අහෝ අහංකාර වූ විනයෙන් තොර වූ අස්ථිර සම්පත් නිසා උඩඟු වූ මේ කවරෙක් අණ කිරීමකින් මේ සංසුන් තපෝවනය ග්‍රාමය බවට පත් කෙරේ ද ?” (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:68).

උක්ත ශ්ලෝකයෙහි සඳහන් පරිදි ආරක්ෂක භටයන් ආශ්‍රමයේ ජනතාව ඉවත් කරමින් පද්මාවතී කුමරියට ආශ්‍රමයට ඇතුළුවීමට අවස්ථාව සලසාදීම පිළිබඳ ගෙනහැර දක්වන්නේ “අහංකාර වූ විනයෙන් තොර වූ අස්ථිර සම්පත් නිසා උඩඟු වූ මේ කවරෙක් අණ කිරීමකින් මේ සංසුන් තපෝවනය ග්‍රාමය බවට පත් කෙරේ ද ?” යනුවෙනි. එයින් ප්‍රකට කරන කරුණ වන්නේ මිනිසුන්ට බලය, නිලය හා ධනය ආදිය ලැබුණු පසු ඒවා නො නැසෙන දේ වශයෙන් සලකමින් එයින් අහංකාර වී ගරු කටයුතු අයට ගරු නොකරමින් සත්කාර කළ යුතු අයට සත්කාර නොකරමින් තැන නොතැන පිළිබඳ කිසිදු වැටහීමක් නොමැති ව කටයුතු කරන බව යි. එය වඩාත් තහවුරු

කරන්නේ වාසවදන්තා “කවුද මේ මිනිසුන් ඉවත් කරන්නේ” (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 38), (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:68). යනුවෙන් අසන පැනයට යෞගන්ධරායණ ලබාදෙන “ධර්මයෙන් තමාව ඉවත්කරගනී ද එබඳු කෙනෙක්” (එම.) යැයි සිදු කරන ප්‍රකාශයෙනි. ඒ අනුව එලෙස කටයුතු කරන පුද්ගලයාගේ මිනිස් ගුණදහම් පිරිහෙළන බවත් එසේ නොකොට කටයුතු කිරීමට උත්සුක වියයුතු බවටත් නාට්‍යයෙහි තත් ප්‍රකරණයට අදාළ සිදුවීම මඟින් කතුවරයා ගෙනහැර දක්වයි.

එමෙන් ම උක්ත අවස්ථාවට ම අදාළ වාසවදන්තා ‘තමන් ද ඉවත් වියයුතු තැනැත්තියක් වේදැයි’ ප්‍රශ්න කරන විට යෞගන්ධරායණ පවසන एवमनरिज्जाताना दैवतान्यप्यवधूयन्ते’ ‘මෙසේ නොදන්නා වූ දෙවියෝ පවා ගරහනු ලැබෙති’ (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:68). යනුවෙන් සිදු කරන ප්‍රකාශය ද පුද්ගල ජීවිතය සකස් කර ගැනීමට ලබාදෙන වැදගත් උපදේශයක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකිවෙයි. එනම් කෙනෙක් කුමන තරාතිරමක සිටිය ද ඔහු සතු සැබෑ ස්වරූපය බාහිර පෙනුමෙන් නොදකින විට සමාජය විසින් ඔහු හෝ ඇය නොසලකා හරින බව පැහැදිලි කරයි. විශේෂයෙන් මෙම නාට්‍යයට අනුව වාසවදන්තා උදයන රජුගේ අග බිසව යි. එහෙත් මෙම අවස්ථාව වන විට ඇය සිටින්නේ රජ බිසවකගේ ස්වරූපයෙන් නො ව ‘අවන්තිකා’ යන නමින් වෙස්වලාගෙන ය. එනිසා ම ඇයට සලකන්නේ ද සාමාන්‍ය කාන්තාවකට සලකන අයුරිනි. ඒ අනුව කෙනෙකුගේ බාහිර පෙනුම ගරුකළ යුතු නොකළයුතු බවට පත්වීමට හේතු වන බව ගෙනහැර දක්වයි.

වාසවදන්තා දේවිය පෙර ආරක්ෂකයන්

පිරිවරාගෙන සියලු සැලකිලි සත්කාර ලබමින් සිටිය ද මේ වන විට එම සත්කාර සැලකිලි ගරුකිරීම් ආදිය නොමැති ව ආරක්ෂකයන් විසින් ඉවත්කිරීම හේතුවෙන් ඇයට සිදු වන අපහසුතාව ඇය දැඩිකොට සිතමින් ‘යම්සේ මේ අවමානයක් වේද ගමන් වෙහෙසවත් එබඳු වේදනාවක් නූපදවයි’ (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 38), (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:69). යනුවෙන් ප්‍රකාශ කරයි. එයට යෞගන්ධරායණ ලබාදෙන පිළිතුර වන්නේ ‘කාලයාගේ ඇවෑමෙන් ලෝවැසියාගේ භාග්‍ය සමූහය පෙරළෙන කරත්ත රෝදයක අර පන්තිය මෙන් යයි’ (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:70). कालक्रमेण जगतां परविरतमाना चक्रारपङ्कतरिवि गच्छता भाग्यपङ्कतति (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 38). යන්න යි. එමඟින් මිනිසුන්ට ජීවිතයේ සෑම දෙයක් ම එක ම අකාරයෙන් නොපවතින බවත් මිනිසුන්ගේ භාග්‍යය අනුව කාලයාගේ ඇවෑමෙන් සැප දුක තීරණය වන බවත් දක්වයි. එයින් සාමාන්‍ය ජීවිතයේ ස්වභාවය කුමක් ද? යන්න පිළිබඳ අවබෝධය ලබාදෙනවා පමණක් නො ව ජීවිතයට එළඹෙන ලාභ, අලාභ, අයස, යස, නින්දා, ප්‍රශංසා, සැප සහ දුක ආදිය දෛව නියමයට අනුව කලින් කල වෙනස් වන බව උගන්වන අතර එය අවබෝධයෙන් වටහාගෙන කටයුතු කිරීමෙන් තම ජීවිතය පහසුකර ගත හැකි බව ඉතා සියුම් ව ගෙනහැර දක්වයි.

එමෙන් ම ආශ්‍රම වැසි ජනයා ඉවත් කරමින් ආරක්ෂක භටයන් අසංවර ලෙස කටයුතු කරන විට පද්මාවතී කුමරියගේ අන්තඃපුර සේවකයා වන කඤ්චුකීය පවසන न पुरुष आश्रमवासिषु पर्योजनम् (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.) (-): 40) ‘ආශ්‍රමවාසීන් කෙරෙහි නපුරුවීම නොකළ යුතුය’ (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:70). යන ප්‍රකාශයෙන් ජීවිතය පිළිබඳ

යථාවබෝධය ලබාගැනීම සඳහා සියලු දෑ හැර දමා ආශ්‍රමයට පැමිණ ආධ්‍යාත්මික සුඛ විභරණය වෙනුවෙන් කැප වී සිටින තාපසයන්ට හිරිහැර නොකළ යුතු බව අවධාරණය කරයි. එයට හේතු වන්නේ ඔවුන් ආශ්‍රමයට පැමිණ සිටින්නේ ම නගරයේ ඇති කටුක දුෂ්කරතා දුරුකොට නිදහස් ව ආධ්‍යාත්මික සුවය විදීම පිණිස වීම යි. ඒ අනුව තමන් සිටින ස්ථානය පිළිබඳ ව හා එහි වාසය කරන අයගේ ස්වභාවය පිළිබඳ මනා අවබෝධයෙන් යුතු ව කටයුතු කිරීමේ වටිනාකම ස්ථූට කර දක්වයි. විශේෂයෙන් රාජ්‍ය සේවකයන් වශයෙන් ඒ පිළිබඳ අවබෝධයෙන් සිටීම වැදගත් බවත් එසේ නොවන විට සිදු වන්නේ රජුට (රජයට) අපහාස සිදුවීම බවත් අවධාරණය කර යි. එම උපදේශය වත්මන් රාජ්‍ය නායකයන් ආරක්ෂා කරන ආරක්ෂක සේවයන්ට ද තම රාජකාරිය ඉටුකළ යුත්තේ කෙසේ ද? යන්න පිළිබඳ වටහා ගැනීමට මහඟු පණ්ඩුඩයකි.

එමෙන් ම යෞගන්ධරායණ පද්මාවතී කුමරිය යනු තම රජු වූ උදයනගේ දේවිය වන්නේ යැයි දෙවඳයන් විසින් පවසන ලද තැනැත්තිය බව හඳුනාගැනීමෙන් පසු ඔහු ප්‍රකාශ කරන්නේ **प्रद्वेषो बहुमानो वा संकल्पपादुपजायते - भरतृदाराभलिषतिवादस्यां मे महति स्वता** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 41) 'දැඩිලෙස ද්වේෂ කිරීම හෝ බහුමන් කිරීම හෝ (යමක් පිළිබඳ ව) සංකල්පයකින් හටගනී. ස්වාමියාගේ බිරිඳ වන්නීය යන බලාපොරොත්තුවෙන් මැය පිළිබඳ ව මගේ මහත් බන්ධුත්වයක් වේ' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදත්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:73). යනුවෙනි. එය ද මිනිසුන්ට තම සමාජීය ජීවිතය ගත කිරීමේ දී ඉතා වැදගත්වන උපදේශයකි. එනම් කෙනෙක් තවත් අයෙකුට ද්වේෂ කරන්නේ හෝ ගරුබුහුමන් දක්වන්නේ ඒ පුද්ගලයා පිළිබඳ ව ගොඩනගාගෙන ඇති සිතුවිලි පදනම් කරගෙන ය. අදාළ පුද්ගලයා කෙරෙහි තමන් තුළ ඇත්තේ ප්‍රසාද ජනක හැඟීමක් නම් ඒ පුද්ගලයාට ගරු සැලකිලි දක්වන

අතර අදාළ පුද්ගලයා කෙරෙහි පවතින්නේ අප්‍රසාද ජනක හැඟීමක් නම් ඒ පුද්ගලයා විෂයෙහි අසන්නෝෂය, අමනාපය, ද්වේෂය ඇති කරගනී. ඒ අනුව පුද්ගලයෙකුට ද්වේෂ කිරීමට හෝ බුහුමන් කිරීමට ඒ පුද්ගලයා මත ගොඩනගාගෙන සිටින මානසික සංකල්පයන් පදනම් කොටගෙන සිදු වන බව මනෝවිද්‍යාත්මක ව පැහැදිලි කරදෙයි.

එමෙන් ම පද්මාවතී කුමරිය ආශ්‍රමයට ඇතුළු වන විට එහි සිටි තාපසියක් ඇය පිළිගනිමින් **तपोवनानि नामोतथिजिनस्य स्वगोहम्** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 42) 'තපෝවනයෝ නම් ආගන්තුක ජනයාට තමාගේ නිවසකි' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදත්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:74). යනුවෙන් කරන ප්‍රකාශයෙනුත් ලාවණක ප්‍රදේශයේ සිට ආශ්‍රමයට පිවිසෙන බ්‍රහ්මචාරීට කඤ්චුකීය විසින් සඳහන් කරන **सर्वजनसाधारणमाश्रमपदं नाम** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 50) ආශ්‍රමපදයක් නම් සියලු ජනයාට පොදු යි. (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදත්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:83). යනුවෙන් කරන ප්‍රකාශයෙනුත් ආශ්‍රමයක ස්වරූපය කෙබඳු වියයුතු ද? යන්න පිළිබඳ අවබෝධයක් ලබාදෙයි. ඒ අනුව අසප්‍රවකට කිසිදු පන්තිභේදයක් නොමැති ව ඕනෑ ම තරාතිරමක අයෙකුට පැමිණිය හැකි තැනක් විය යුතු බව අවධාරණය කරයි.

තවුසන්ට කැමති දෙයක් ඉල්ලා සිටන්නයැයි පද්මාවතීගේ සේවකයා විසින් ප්‍රකාශ කළ අවස්ථාවේ යෞගන්ධරායණ පද්මාවතී කුමරියට වාසවදත්තා බාර දී ඇය යටතේ සිටුවා ඇගේ ආරක්ෂාව තහවුරු කිරීමට උත්සුක වෙයි. එම අවස්ථාවේ පද්මාවතීගේ සේවකයෙකු වන කඤ්චුකී **सुखमर्थो भवेदातुं सुखं पूराणं सुखं तप(-सुखमन्यद्भवेद्सर्वं दु(खं न्यासस्य रक्षणम्** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.) (-): 46). 'සම්පත් දීමට පහසු වේ. ජීවිත

පුජා කිරීම පහසු වේ. තපස පහසු ය. අන් සියල්ල පහසුවෙන් දීමට හැකි ය. නමුත් ආරක්‍ෂාව සඳහා තැබූ දෙය රැකීම දුකකි' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:79). යනුවෙන් කරන ප්‍රකාශය ද ජීවිතයට මනා උපදේශයක් ලබා දෙයි. එනම් වෙනත් අයෙකුගේ දෙයක් ආරක්‍ෂා කිරීම එතරම් පහසු කාර්යක් නොවන බව යි. එසේ ආරක්‍ෂා කිරීමට යම් දෙයක් බාරගන්නේ නම් ඒ පිළිබඳ විශාල වගකීමක් හා වගවීමක් දැරීමට සිදු වන බව එයින් ප්‍රකාශ කරයි. එයට හේතුවන්නේ ආරක්‍ෂාවට තැබූ දෙය මැනවින් රැකගැනීමට නොහැකි වුවහොත් එයින් නොයෙක් අපවාදයන්ට ලක්වීමට සිදුවීමත් විශ්වසනීයභාවය පළවීමත් සිදු වන නිසා ය. ඉහත සඳහන් ආකාරයෙන් වාසවදන්තා පද්මාවතීගේ ආරක්‍ෂාව යටතේ තබාගැනීම අපහසු කාර්යක් වශයෙන් ප්‍රකාශ කළ විට "प्रथममुद्घोष्य क(कमिचिच्छतीत्ययुक्तमदिनी वचारयतिम्" (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 46). "කවරෙක් කුමක් කැමැත්තේ දැයි පළමුව හඬවා දැන් පැකිළීම සුදුසු නොවේ" (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:79). යනුවෙන් පද්මාවතී කරන ප්‍රකාශ ද ඉතා වටිනා උපදේශයකි. එනම් දෙයක් ලබාදීමට පොරොන්දු වී එය ඉල්ලමින් පැමිණීමට එය ලබාදීමට පැකිළීම මහත්මාගුණයක් නොවන බව දක්වයි. එසේ පොරොන්දු කඩ කරන්නේ නම් ඒ පුද්ගලයා කෙරෙහි ඇති විශ්වාසය පළු වේ. ඔහු අපකීර්තියට පත්වේ. ගර්භාවට ලක්වේ. එනිසා දුන් පොරොන්දු ඉටුකිරීම උසස් මානුෂීය ගුණාංගයක් බව අවධාරණය කරයි.

වාසවදන්තා දේවිය පද්මාවතී යටතේ ආරක්‍ෂාවට තැබූ පසු යෞගන්ධරායණ තම අභිප්‍රාය සාර්ථක වූ බවත් දෛවඥයන්ගේ ප්‍රකාශයට අනුව සියල්ල සිදු වන බවත් සිතමින් न हाँ सिद्धिवाक्यानुत्क्रम्य गच्छति वधि(सुपरीक्षतिानि(Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 48) 'දෛවය මනාව පරීක්‍ෂා

කොට බලා (ප්‍රකාශ කරන ලද) අනාවැකි ඉක්මවා නො යයි' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:79). යනුවෙන් කරන ප්‍රකාශයත් වාසවදන්තාගේ මරණය පිළිබඳ සිතමින් දුක්වන රජුට විදුෂක පවසන अनतकिर्मणीयो हिवधिः (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 90) 'දෛවය ඉක්මවිය නොහැකි' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:129). යනුවෙන් කරන ප්‍රකාශයත් මිනිසුන්ට මනා උපදේශයක් ලබාදෙයි. එනම් ජීවිතයේ සිදුවන ඇතැම් දේ දෛවයට අනුව සිදු වන බවත් එය ඉක්මවා කටයුතු කිරීම කිසිවෙකුට පහසු කාර්යයක් නොවන බවත් අවධාරණය කිරීම යි. එයින් එබඳු අවස්ථාවන්හි දී උපේක්‍ෂාවෙන් ඒවා විඳ දරාගෙන තම දිවිපෙවන ගතකළ යුතු බවට අදාළ මාර්ගෝපදේශකත්වය නාට්‍ය රචකයා තම සහාය වෙත ලබාදෙයි.

එමෙන් ම උදයන රජු තම වාසවදන්තා දේවිය සිහිකරමින් දුක්වන විට එසේ දුක් නොවන ලෙසට විදුෂක රජුට උපදෙස් දෙයි. එම අවස්ථාවේ රජු පවසන,

दु(खं त्यक्तुं बद्धमूलोनुराग(स्मृत्वा स्मृत्वा यातिदु(खं नवत्वम्। यात्रा त्वेष यद् वमिच्येह बाष्पं प्राप्तानृण्या याति बुद्धि(प्रसादम् ॥ (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 90) 'දැඩිසේ බැඳුණු අනුරාගය අත්හැරීමට අපහසු ය. නැවත නැවත සිහිවීමෙන් දුක අලුත් බවට පත්වේ. එහෙත් මේ ලෝ දහම යනු මෙහි කඳුළු මුදා හැර පැමිණි ණය නැති බව ඇති නුවණ ප්‍රසාදයට පැමිණීමයි' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:130). යන ප්‍රකාශය ද ජීවිතයේ යථා ස්වරූපය ප්‍රකාශ කරන්නකි. එනම් මිනිසුන් ඒ ඒ වස්තූන් හා පුද්ගලයන් වෙත අනුරාගයෙන් බැඳුණු විට එය අත්හැරීමට අපහසු වන බවත් ඒවා අභිමි වූ අවස්ථාවන්හි ඒ පිළිබඳ නැවත නැවත සිහිකරමින් කඳුළු සැලීමට සිදු වන බවත් විශද කර දක්වයි. එනිසා බැඳීමට ස්වභාවය

තේරුම් ගෙන මනා අවබෝධයෙන් යුතු ව කටයුතු කිරීමට අවශ්‍ය මාර්ගෝපදේශකත්වය මෙමඟින් සපයා ඇත.

එමෙන් ම පද්මාවතී කුමරිය මහසේන රජුගේ ලේලිය වීමට අකමැති බවත් උදයන රජුට කැමැත්තක් දක්වන බවත් සේවිකාවන් කථාවන අතර 'ඉදින් ඔහු විරූපී අයෙක් නම් කුමක් කරන්නෙ දැයි එක් සේවිකාවක පද්මාවතීගෙන් විමසූ විට වාසවදන්තා' නෑ ඔහු ඇත්තටම ලස්සනයි' (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 64), (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:98) යනුවෙන් ප්‍රකාශ කරයි. එය ඔබ දන්නේ කෙසේදැයි පද්මාවතිය ඇගෙන් විමසූ විට ඇය ප්‍රකාශ කරන්නේ උදේනි නුවර ජනයා එහෙම කියනවා (එම.) යනුවෙනි. එවිට පද්මාවතී සිදු කරන **सर्वजनमनोभरिमं खलु सौभाग्यं नाम** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-): 64) (ed.)(-): 64) 'සුන්දරත්වය සියලුදෙනාගේ සිත් ගන්නා දෙයක්' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:99). ප්‍රකාශය ද වැදගත් වේ. එනම් යම් අයෙක් පිළිවෙලට සුන්දර ව ලස්සනට සිටින්නේ නම් ප්‍රියමනාප ලෙස කටයුතු කරන්නේ නම් එය සියලු දෙනාගේ සිත්ගැනීමට හේතුවන බව අවධාරණය කරයි. රචකයා තම සහායයාට ද ආරාධනා කර සිටින්නේ සහායයාට ද බොහෝ දෙනෙකුගේ සිත්ගන්නා අයෙකු ලෙස කටයුතු කිරීමට උත්සුක විය යුතු බව යි.

වාසවදන්තාගේ මරණයෙන් පසු සැනසීමට පත්වන උදයන රජු පද්මාවතීගේ රාජධානියට පැමිණි බව ඇගේ කිරි මව ප්‍රකාශ කරන අතර එහි දී වාසවදන්තා රජු සනීපෙන් සිටිනවා දැයි විමසයි. එවිට ඔහු සනීපෙන් සිටින බව ප්‍රකාශ කළ විට මේ මොන විපතක් ද? (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:100). යනුවෙන් වාසවදන්තා පුදුමය ප්‍රකාශ කරයි. එහි ඇති විපත කුමක් දැයි

කිරීමට විමසූවිට ඇය ප්‍රකාශ කරන්නේ පසුතැවී තැවී සිට සැනසීමට පත්වනවා කියන එකී යැයි වාසවදන්තා සඳහන් කරයි. එම අවස්ථාවේ කිරි මව ඇයට පවසන **आगमप्रधानानि सुलभपर्यवस्थानानि महा पुरुषहृदयानि भवन्ति** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-):66) 'ආගමට ප්‍රධානත්වය දෙන මහාපුරුෂයන්ගේ හදවත් පහසුවෙන් සංසිදීමට පත්වෙනවා' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:100). යන ප්‍රකාශය ද මනා ජීවිතාදර්ශයක් ලබාදෙයි. එනම් ධර්මානුකූල ව යහපත් ව කටයුතු කරන පුද්ගලයන්ට එම අවබෝධය නිසා ම තමන්ට එළඹෙන විවිධ කරදර විපත් දරාගැනීමේ ශක්තිය ඇති වන බව යි. එනිසා ජීවිතයේ යථාර්ථය කියාදෙන දහමට අනුකූල ව ජීවත්වීම වඩා යහපත් බව සහායයාට අවධාරණය කර දක්වයි.

මඟධ රජතුමාගේ මාළිගාවට පැමිණි උදයන රජු ඇතුළු පිරිසට ආගන්තුක සත්කාර කිරීමට එම රජු කැමතිවන බව විදුෂක උදයන රජුට ප්‍රකාශ කරමින් පවසන **सत्कारो हानिनाम सत्कारेण प्रतीष्ट (प्रीतमित्पादयति** (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-):94) 'සත්කාරය නම් සත්කාරයෙන් පිළිතුර දීම යි. එය සතුට දනවයි' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. (සංස්.) 2019:133). යන ප්‍රකාශය ද යහපත් ජීවිතයකට වැදගත් වේ. එනම් යමෙකු තමන්ට සත්කාර කළහොත් එයට සත්කාරයකින් ම පිළිතුරු දීම ඉතා යහපත් බවත් එය සැමට ප්‍රීතිය ගෙනදෙන කරුණක් බවත් අවධාරණය කරයි. එමඟින් කතුවරයා සහායයාට ද තම ජීවිතයේ දී තමන්ට සත්කාර කරන අයට එවැනි ම සත්කාරයන්ගෙන් ප්‍රතික්‍රියා දැක්වීමට මඟපෙන්වන අතර එය සැමගේ සතුටට හේතුවන බව ද සිහිපත් කරයි.

එමෙන් ම විදුෂක පවසන උක්ත ප්‍රකාශයට උදයන රජු දක්වන ප්‍රතිචාර දැක්වීම ද මනා ජීවිතාදර්ශයකි. **गुणानां वा वशिलानां सत्काराणां च नति्यश। - कर्तार(सुलभा लोके**

वज्रजातारसुदुर्लभाः। (Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (ed.)(-):94) 'විශාල ගුණයන්ගේ හෝ සත්කාරයන්ගේ ද කතුචරු නිරන්තරයෙන් ලෝකයේ සුලභය. ඒ පිළිබඳ අගයකොට සලකන පුද්ගලයෝ දුර්ලභ ය' (මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය (සංස්.) 2019:134). මෙම ප්‍රකාශයට අනුව විශාල ගුණ ඇති මිනිසුන් හා සත්කාර කරන අය සුලභ වුවත් මිනිසුන් සතු එම සුවිසල් ගුණ සහ සත්කාරයන් අගය කරන පුද්ගලයන් දුර්ලභ වෙයි. මෙම ස්වභාවය නිරන්තරයෙන් සමාජයේ දක්නට ලැබෙන දෙයකි. කොතරම් ගුණගරුක මිනිසුන් සිටියත් ඔවුන්ගේ එම ගුණය අගය කොට සලකන්නේ අතලොස්සක පිරිසකි. එමෙන් ම අනුනට කොතරම් සත්කාර කළ ද එය අගය කොට සලකන්නෝ ද අතලොස්සකි. එනිසා කතුචරයා තම සහායයාට ආරාධනා කරන්නේ ඔහුට ඒ අතලොස්සක් දෙනා අතර කෙනෙකු වන්නට යි.

ඒ අනුව ස්වප්නවාසවදන්ත කතුචරයා වූ භාස සිය නාට්‍යයේ විවිධ අවස්ථාවන්හි ඉදිරිපත් කරන උපදේශාත්මක වැකි මඟින් තම සහායයාට සිය ජීවිතය සකස් කර ගැනීමෙහි ලා යහ ජීවිතාදර්ශයන් සැපයීමට උත්සුක වී ඇති ආකාරය සුපැහැදිලි වෙයි.

සමාලෝචනය

සංස්කෘත නාට්‍ය සාහිත්‍යය අතර සුවිශේෂී රචකයෙක් වන භාසගේ නාට්‍ය කෘති අතර ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකයට හිමි වන්නේ එවැනි ම සුවිශේෂී ආස්ථානයකි. විශේෂයෙන් කතුචරයා ප්‍රකට උදයන කථා වස්තුව ඉතා මනහර ලෙස නාට්‍යාවෝචිත අවස්ථාවන් ගොඩනැගෙන පරිදි වෙනස්කර ගනිමින් රචනා කර ඇත. එම නාට්‍යයේ ඒ ඒ අවස්ථාවන්ට අනුකූල ව පාත්‍රයන්ගේ මුවගට නගන දෙබස් මඟින් විවිධ උපදේශාත්මක වැකි ගෙනහැර දැක්වීමට උත්සුක වී ඇති ආකාරය ඉහත ඉදිරිපත් කරන ලද කරුණු මඟින් විශද වේ. විශේෂයෙන් එහි ලා සේවකයන් වශයෙන් කටුයතු කිරීමේ දී තම

බලයෙන් නිලයෙන් අභංකාරයට පත් නොවී තමන් සිටින, යන එන ස්ථානයන්හි ස්වභාවය, එහි වාසය කරන අයගේ ගරුත්වය, ස්ථානීය ගරුත්ව ආරක්ෂා වන පරිදි කටයුතු කළ යුතු බව පද්මාවතී කුමරියගේ ආරක්ෂකයන්ගේ හැසිරීම මූලික කොටගෙන අනෙකුත් පාත්‍රයන්ගේ මුවගට නගන වචනවලින් සහායයාට ගෙනහැර දක්වයි. එමෙන් ම එහි අන්තර්ගත උපදේශාත්මක වැකිවලින් ජීවිතයේ ස්වභාවය, දෛව නියමය, බැඳීම් මූලික කොටගෙන ඇතිවන දුක්සහගත බව, පුද්ගල පෞරුෂය හා බාහිර පෙනුම මත සමාජයෙන් ලැබෙන ගරුසත්කාර සම්මානන, අනුන්ගේ ගුණයන් හා සත්කාර ඇගයීමේ ගුණ වගාකරගැනීම ආදී කොට ඇති කරුණු මූලික කොටගෙන ජීවිතාදර්ශ රාසියක් තම සහායයා වෙත සිය නාටකයේ සම්ප්‍රේෂණය කිරීමට කතුචරයා උත්සුක වී ඇති බව ඉහත කරුණුවලින් මැනවින් ස්ථුට වෙයි. එහෙයින් සංස්කෘත නාට්‍යාගත උපදේශාත්මක වැකිවල වටිනාකම් පිළිබඳ පර්යේෂණ කිරීමට උත්සුක වන විද්‍යාර්ථීන්ට මෙම පර්යේෂණය යම් අත්වැලක් සපයනු නිසැක ය.

මූලාශ්‍රය

මාරසිංහ, ඩබ්ලිව්. (1999). (සංස්) ප්‍රතිඥායෝගන්ධරායණ නාටිකා, කොළඹ: ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ.
 සීලානන්ද, කේ. (2019) (සංස්) මහාකවිශ්‍රීභාසප්‍රණීත ස්වප්නවාසවදන්ත නාටකය. කොළඹ: මයවර්ධන පොත්භල.

स्वप्नवासवदत्त(1956). (संस्) श्रीमदनन्तरामशास्त्री वेताल" बनारस(वदियावलास प्रेस्.

Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (1932). (ed.), M.R Kale, Varanasi: Motilal Banarsidass.

Svapnavāsavadatta of Bhāsa, (-). (ed.), M.R Kale, Bombay (Booksellers, Bombay: Booksellers' Publishing Co.